

ERİL BEDENSELLEŞME: HEGEMONİK ERKEK BEDENİNİN İNŞASI

Akif ÖZTÜRK*

ÖZET

Sosyal bilimler içinde beden, sosyal etkileşim sürecinin önemli görünümlerinden biri olarak dikkate alınır. Irk, sınıf, etnisite ve cinsiyet gibi sosyal değişkenlere bağılı bir biçimde incelenen beden, sembolik değerin taşıyıcısı haline gelmektedir. Bedensel temsil ve performansın sembolleştirilerek, kimlikler arasında belirli hiyerarşik ayrımların inşa edilmesine yönelik gerçekleştirilen en önemli sınıflandırma pratiğı, toplumsal cinsiyetin sembolik düzenidir. Söz konusu yapılanma içinde cinsiyet gruplarına ilişkin bedensel kodlar ve farklılıklar, toplumsal cinsiyet düzeninin hiyerarşik bir biçimde düzenlenmesinde belirleyici bir rol oynar. Son 20 yıldır medya ve popüler kültür içinde erkek bedenlerinin sunumunda önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. Eril bedenin bu yeni temsili, kadın bedeninde her zaman olduğu gibi, erkek bedenini de idealleştirilmiş ve metalaştırılmış bir biçimde betimlemektedir. Eril bedenselleşmenin bu yeni formu, yalnızca kadın ve erkek arasındaki değıl, aynı zamanda erkekler arasındaki hiyerarşik yapıyı da yeniden inşa etmektedir.

Anahtar Kelimeler: beden, bedenselleşme, hegemonik erkeklik, eril beden.

(Male Embodiment: The Construction of the Hegemonic Male Body)

ABSTRACT

In the social sciences the body is regarded as one of the most important aspects of the process of social interaction. The body which is investigated in line with the social variables like race, class, ethnicity and gender, becomes the bearer of the symbolic value. The most important practice of classifying in which the representation of the body and bodily performances were symbolized is the symbolic order of gender. Bodily codes and the differences between the groups of gender in such a setting play a determinative role in hierarchising the gender order. Over the last 20 years, there has been a dramatic rise in the visibility of the male body in the media and popular culture. The new kind of representation of male body depicts the male bodies in idealized and commoditized ways as well as the body of women as usual. The new form of male embodiment plays an important role in reconstructing the hierarchical structure between not only men and women, but also among men.

Keywords: body, embodiment, hegemonic masculinity, male body

* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi

Giriş

Bedenin sosyolojik araştırmalara dahil edilmesi, yakın zamanlı bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Turner'a göre, sosyolojinin endüstriyel toplumun ortaya çıkışında meydana gelen sorunlara bir çözüm üretme arayışı amacıyla doğan bir bilim dalı olması, araştırma evrenini ekonomi, hukuk ve politika gibi temel meseleler üzerine yoğunlaştırmasına yöneltmiştir.¹ Bundan sonraki dönemde ise felsefe, antropoloji ve fenomenoloji içinde ele alınmasına rağmen beden, seksenli yılların başına kadar sosyolojide başat bir ilgi alanı olarak incelenmediği görülmektedir.²

Bilindiği gibi endüstriyel devrimle birlikte yaşanan sosyal yaşam ve örgütlenme yapısındaki bir takım değişiklikleri ifade eden modernleşme sürecinin, yirminci yüzyılın sonunda artan global etkileri ve bu doğrultuda yaşanan dönüşüm, Giddens tarafından 'yüksek' ya da 'geç' modernlik olarak adlandırılmaktadır. Dinin toplumlar üzerindeki etkisinin azalması, ulus devletlerin ve bilhassa tıbbın beden üzerindeki kontrolünün artması gibi özelliklerin ön plana çıktığı modern dönem, bu görüşe göre geç modernlik içinde etkilerinin daha da yoğun hissedilir olduğu bir aşamaya geçmiştir. Bu anlamda sosyal düşünce içinde bedene yönelik ilginin artışıdaki önemli etkenlerden biri, bedenleri tanımlayan ve düzenleyen dinin azalan etkisi ile modernleşme sürecinde yaşanan sosyal değişimlerdir.³

Bütün bu etkilerin yoğun olarak deneyimlendiği geç modernlik aşaması içinde Batı toplumlarında bedeni, oluşum süreci içinde bir varlık olarak görme eğilimi yükselmiş ve beden, bireysel kimliğin bir parçası olarak üzerinde çalışılıp tamamlanması gereken bir projeye dönüştürülmüştür. Söz konusu eğilim, bireylerin bedenlerinin görünüşü, bakımı ve kullanılma biçimleriyle ilgili olarak bilinçli olması ve bu konudaki ilgilerinin artmasına göndermede bulunmaktadır. Bu değişimle birlikte beden, bireysel kimliklerin önemli bir parçası olarak dikkate alınmış ve bireye dair fikirlerin elde edilebileceği bir kaynak olarak sembolleştirilmiştir.⁴

Shilling'e göre beden, seksenli yıllardan sonra sosyolojik düşünce içindeki yükselişinin ardında yatan dört temel sosyal faktör şunlardır: 'ikinci dalga' feminizm, Batı toplumlarında yaşlı popülasyonundaki artış, kapitalizmin değişen yapısıyla birlikte ortaya çıkan tüketim kültürü ve bedenin ne olduğuna

¹ Bryan S. Turner, *The Body and Society*, Basil Blackwell, Oxford, 1984'den akt. Ian Wellard, *Sport, Masculinities and the Body*, Routledge, New York, 2009, s. 25.

² Emre Işık, *Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 119.

³ Chris Shilling, *The Body and Social Theory*, Sage Publications, London, 1993, s. 2.

⁴ Shilling, a.g.e., s. 4.

ilişkin bilgimiz içinde büyüyen kriz.⁵ Bütün bu gelişmeler doğrultusunda yakın zamanlı araştırmalar içinde bedenle ilgili sosyolojik açıklamalar, post-yapısalcı bir bakış açısı içinde ele alınarak ileri sürülmüştür. Bu araştırmalar içinde odak noktası, söylemler aracılığıyla inşa edilen ve bireyin denetiminde kullanılan, bedenin biçimlendirilme teknikleri, pratikleri ve formlarıdır.⁶ Söz konusu yaklaşım, köken olarak Foucault'nun beden ve iktidar ilişkisini ele aldığı çözümlenmelere dayandırılmaktadır.

Bedenin, iktidar pratiğinin ve bu anlamda denetimin önemli bir parçası olduğu düşüncesi, Foucault'nun iktidarla ilgili çözümlemesi çerçevesinde daha açıklayıcı olmaktadır. Foucault'ya göre kapitalizm, politik yaşam içinde onun 'biyo-iktidar' olarak adlandırdığı yeni bir alan ortaya çıkarmıştır.⁷ Bu bakış açısına göre bir makine olarak dikkate alınan bedene ilişkin politikalar, bireysel bedenlerin kontrolünde ve nüfus ya da başka sosyal gruplar gibi kolektif bedenlerin düzenlenmesinde anahtar bir rol oynamaktadır. Foucault'ya göre beden, biyo-politika aracılığıyla söylemsel olarak üretilmekte ve iktidar ilişkileri içinde düzenlenmektedir. Hem merkezi olarak kurumlar, hem de dağıtılmış bir biçimde bireyler tarafından deneyimlenen iktidar pratiği, bilhassa cinsel alanı düzenleme ile normatif ve buna bağlı olarak iktidarı deneyimleyen 'uysallaştırılmış bedenler'i üretmeye girer.⁸

Bu çalışma içerisinde, yukarıda aktarılan sosyal yapı içindeki değişimler ve bedenin sosyolojik araştırmalara dahil edildiği post-yapısalcı bakış açısı dikkate alınarak, erkeklik ve beden ilişkisi incelenmeye çalışılacaktır. Toplumsal cinsiyet düzeni içinde inşa edilen, hiyerarşik olarak karşıt ve ikili görünümünün yansımaları olarak kadın ve erkek bedenine ilişkin yaklaşımların, cinsiyetlendirilmiş bedenleri nasıl ürettiği dikkate alınacaktır. Son olarak 'eril bedenselleşme' biçiminde kavramsallaştırılan erkekliğin beden ile olan ilişkisi incelenecek, eril bedenselleşmenin hegemonik erkeklik çerçevesiyle olan ilişkisi ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet düzeni içindeki hiyerarşik yapılanmalara olan etkisi tartışılacaktır.

Cinsiyetlendirilmiş Bedenler

Sembolik sınıflandırma sistemlerine önem vererek Bourdieu, insanların dünyayı keşfetme ve sınıflandırma aracılığıyla düzenlediklerini ve

⁵ a.g.e., s. 14.

⁶ Ian Wellard, *Sport, Masculinities and the Body*, Routledge, New York, 2009, s. 25.

⁷ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, (çev. Hülya Uğur Tanrıöver), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 104.

⁸ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 16.

42 *Eril Bedenselleşme: Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası*

anlamlandırdıklarını ileri sürmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet, insanların dünyayı anlamlandırmak amacıyla inşa ettikleri önemli bir sınıflandırma sistemi olarak belirir.⁹ Bourdieu'ye göre toplumsal cinsiyet, karşıt ve birbirini tamamlayan temellere göre farklılaşan bir yapıdır ve yüksek ölçüde karmaşık ve farklılaşmış bir sembolik düzen biçiminde işlemektedir. *Eril Tahakküm* içinde Bourdieu, cinsiyet sınıflandırmasının, hem cinslerin eylemlerine hem de cinsel yeniden üretimde yer alan cinsel işbölümüne göndermede bulunduğunu ileri sürer. Cinsiyetin sembolik düzeni ve beraberinde gelen cinsiyet farklılaşması pratiği, cinsellik ve insan yaşamının devam ettirilmesinde referans noktasıdır. Söz konusu eylemler içinde erkekler ve kadınlar arasındaki bedensel farklılıklar, önemli bir rol oynar.¹⁰

Marksist kavramları da bedene ilişkin sosyolojik çözümlemesi içine yerleştiren önemli düşünürlerden biri olarak Bourdieu, bedeni, bireyin sosyal konumuyla olan ilişkisi, habitusla olan ilişkisi ve beğeni ile olan ilişkisi çerçevesinde, üç boyut halinde ele almaktadır.¹¹ Sosyal konum, Bourdieu tarafından “insanın günlük yaşamı ve bedeninin gelişimini sağlayan sınıf temelli nesnel koşullar”¹² olarak değerlendirilir ve bu da habitusa yönlendirmektedir. Habitus, Bourdieu'nün sosyal pratiği terimleştirdiği ‘düzenli doğaçlama’yı oluşturan temel prensip olarak pratiksel bir operatördür. Tüm pratikler, sembolik düzenlerin yardımıyla işlemekte, şeyleri ve eylemleri yapılandıran şemayı harekete geçirmektedir. Cinsiyetin sembolik düzeni, bireylerin habitusları içinde cinsiyetlendirilmiş bir dünya görüşü biçiminde somutlaşır. Cinsiyet yanlı bir habitus, cinsiyetler arasındaki işbölümü ayırımı içselleştiren ve somutlaştıran bir kimlik anlamına gelmektedir. Bu şekilde kişisel bir biçim almakta ve her bireyi doğumundan itibaren biçimlendirmektedir.¹³

Bourdieu, erkek ve kadının cinsiyetini ele aldığımızda, habitusla bağlantılı olarak alan içerisinde bedenin kullanımının nasıl farklılaştığını göstermektedir. Erkekler ve kadınlar arasında yemekten yürümeye kadar olan farklı pratik yapma biçimlerinin, bedenlerin kullanımını nasıl farklılaştırdığını vurgular.¹⁴ Buna göre kadın ve erkek arasındaki sosyal işbölümü, bireylerin bedenlerinde temel bir farkındalık biçiminde somutlaşmaktadır. Bourdieu, bedeni kadın ve erkek ikiliğine göre kategorilendiren biyolojik gerçeklik biçiminde inşa eden söz

⁹ Beate Kraus, “Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice”, *Theory, Culture & Society*, 23(6), 2006, s. 120.

¹⁰ Beate Kraus, a.g.m., s. 121.

¹¹ Emre Işık, a.g.e., s. 138.

¹² a.g.e., s. 138.

¹³ Beate Kraus, a.g.m., s. 121.

¹⁴ Emre Işık, a.g.e., s. 141.

konusu ‘algının sosyal programlanması’nın¹⁵, toplumsal cinsiyetin sembolik düzeni olduğunu ifade eder. Bedeni şekillendiren, bedenın nasıl algılandığını tanımlayan, bedensel alışkanlıkları ve dışavurum olasılıklarını biçimlendiren ve böylece erkeksi ya da kadınsı olarak bir kişinin kimliğini bedeni aracılığıyla belirleyen, erkeklik ve kadınlığın sosyal inşasıdır. Bourdieu’ye göre eril tahakküm, “sosyal tahakküm ilişkilerinin bedenselleştirilmesi”¹⁶ anlamına gelmektedir.

Marcel Mauss’a göre farklı kültürler içinde yaşayan bireyler, bedenlerini ve davranışlarını, onun ‘prestijli taklit’ olarak adlandırdığı süreç aracılığıyla inşa etmektedir. Buna göre bir kültürü niteleyen alışkanlıklar seti, davranış biçimleri, inançlar ve gelenekler, aynı zamanda bedene de göndermede bulunmaktadır. Bu nedenle bedene ilişkin belirli davranış ve nitelikleri değerli ya da değersiz kılan bir kültürel inşadan bahsetmek olanaklıdır. Tarihsel ya da kültürel olarak değişiklik gösterebilen söz konusu bedensel inşa, toplum ya da kültüre dahil olan üyeler tarafından ‘prestijli taklit’ aracılığıyla elde edilir. Bireyler, kendi kültürleri içindeki saygın ve başarılı eylemleri, davranışları ve bedenleri taklit ederler.¹⁷ Buna göre kültürel olarak tanımlanmış toplumsal cinsiyetin bedensel vurgusuna ilişkin eylemlerin, davranışların ve niteliklerin de taklit aracılığıyla bireyler tarafından içselleştirildiğini ve söz konusu sistemin bireyler için kültürel bir kalıp olarak işlev gösterdiğini söylemek olanaklıdır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ‘beden’ ve ‘bedenselleşme’ sosyal bilimlerde kimlik ve beden ilişkisi ele alınırken kullanılan iki ayrı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedene ilişkin yapılmış araştırmalar dikkate alındığında bunlar, çoğunlukla sahip olduğumuz beden üzerinedir ve diet, vücut geliştirme, kozmetik vb. çeşitli pratikler aracılığıyla değiştirilebilen bedene nesne olarak yaklaşır. Bu anlayışa göre söz konusu pratikler, belirli kimlikleri bedenlere empoze eder ve bu yolla beden, devlet ya da medyanın olduğu kadar etkileşimde bulunulan diğerlerinin de denetimine açık bir alan haline gelir.¹⁸

Kadın bedeni üzerine odaklanan feministler, bu alanda gerçekleştirilen tartışmalara merkez olmuşlardır. Çalışmaları Foucault’nun yaklaşımlarından etkilenen Butler ve Grosz, tıp gibi söylemsel pratikler aracılığıyla bedenlerin

¹⁵ Pierre Bourdieu, *Masculine Domination*, (çev. Richard Nice), Stanford University Press, California, 2001, s. 11.

¹⁶ Beate Kraus, a.g.m., s. 121.

¹⁷ Marcel Mauss, *As Técnicas Corporais. Sociologia e Antropologia*, EPU/EDUSP, São Paulo, 1974’den akt. Mirian Goldenberg, “The Body as Capital: Understanding Brazilian Culture”, *Vibrant*, 7(1), 2010, s. 223-224.

¹⁸ Bryan S. Turner, *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*, Routledge, London, 1992.

44 *Eril Bedenselleşme: Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası*

sosyal olarak üretildiğine dikkat çekmişlerdir.¹⁹ Toplumsal cinsiyet, bilgi, söylem ve disiplin üçlemesinin oluşturduğu bir iktidar alanıdır ve kimliğimizin rastgele belirlenmiş bir özelliği olmaktan ziyade tarihsel bir inşadır.²⁰ Buna göre cinsellik, sosyal olarak kurgulanmış bir yapı olarak belirir. Cinsiyetin kurgulanması ile cinsiyet, iktidarın işlenmesine yardım etmek üzere kontrol edilecek ve üzerinde çalışılacak bir objeye dönüşmüştür. Objeleştirilen cinsiyet ve cinsellik söylemi, bilimsel bir bilgiye dönüştürülerek bedenlerimizin ve buna dayalı kimliklerimizin ayrılmaz bir parçası haline getirilmiştir.²¹

Bedenle ilgili yapılan çalışmalarda sık kullanılan, sözünü ettiğimiz diğer bir kavram olarak bedenselleşme ise daha ziyade ‘sahip olduğumuz beden’ üzerine odaklanmakla birlikte bedene dayalı kimliklenmenin diyalektik sürecini ifade etmektedir.²² Bedene odaklanan bir çalışma, bedeni basit bir biçimde hazza yönelik tanımlamalar ya da biyolojik değişkenler ekseninde tanımlamaktan ziyade onu, kültürel performanslar ve etkileşimde bulunan bireyler arasındaki iktidar ilişkileri dahilinde çözümlenmelidir. Bu anlayış doğrultusunda geliştirilen bir çerçeve olarak düşünülebilecek bedenselleşme, beden üzerine yazılan ve beden aracılığıyla gerçekleştirilen değerlere, algılara ve bedensel hareketlere; aynı zamanda erkek ya da kadın olarak bu pratikleri nasıl deneyimlediğimize göndermede bulunmaktadır.²³ Bu nedenle toplumsal cinsiyet düzenine bağlı bir biçimde inşa edilen cinsiyetlendirilmiş bedenlerin, bedenselliğinin ve sosyalliğinin bir bileşkesini ifade etmek amacıyla bazı yazarlar, ‘bedenselleşme’ kavramını kullanmayı tercih etmektedir.²⁴

Bedenselleşmiş Erkeklik(ler) ve Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası

Eril bedenle ilgili sosyolojik çalışmalar, kadın bedenine yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmalarla kıyaslandığında daha yakın zamanlı bir fenomen olarak karşımıza çıkar. 1980’li yıllara kadar beden imgesi, büyük oranda kadınlarla sınırlanmış bir olgu olmakla birlikte kadın bedeni, medyada erkek

¹⁹ Victoria Robinson, Jenny Hockey, *Masculinities in Transition*, Palgrave Macmillan, London, 2011, s. 80.

²⁰ E. L. McCallum, “Technologies of Truth and The Function of Gender in Foucault”, içinde *Feminist Interpretations of Michel Foucault*, der. Susan J. Hekman, University Park Press, Pennsylvania, 1996, s. 79.

²¹ Judith Butler, “Sexual Inversion”, içinde *Feminist Interpretations of Michel Foucault*, der. Susan J. Hekman, University Park Press, Pennsylvania, 1996, s. 60.

²² Victoria Robinson, Jenny Hockey, a.g.e., s. 79.

²³ Betsy Wearing, *Gender: The Pain and Pleasures of Difference*, Longman, Melbourne, 1996.

²⁴ bkz. Lee F. Monaghan, *Bodybuilding, Drugs and Risks*, Routledge, London, 2001; Lee F. Monaghan, “Big Handsome Men, Bears and Others: Virtual Constructions of ‘Fat Male Embodiment’”, *Body & Society*, 11(2), 2005.

bedenine oranla daha yoğun bir biçimde sunulmaktaydı. Doksanlı yılların sonu ve 2000’li yıllarla birlikte ise Monaghan gibi sosyologlar, eril bedenselleşme ve erkeklerin beden imajı gibi konulara yönelmeye başlamışlardır. Söz konusu değişim, büyük ölçüde erkeklerin de popüler kültür içinde görünür olmalarıyla birlikte bedensel imajlarına yönelik ilginin artışı sonucunda gerçekleşmiştir.²⁵

Erkeklik Çalışmaları ya da bazı yazarların ileri sürdüğü gibi ‘Eleştirel Erkeklik Çalışmaları’²⁶ alanı dahilinde erkeklik ve beden ilişkisi ele alındığında elde edilen bulgular karmaşık ve çoğunlukla çelişkilidir. Örnek olarak Seidler, Aydınlanma sonrası Kartezyen düşünce (akıl ve bedenin felsefi anlamdaki ayrı ve ikili yapısı) içinde erkeklerin nasıl bedenlerinden bağımsız bir biçimde ele alındıkları üzerine odaklanmaktadır.²⁷ Buna göre Kartezyen akıl-beden ayrımı sonucunda düşünsel alanda kabul edilen bir sosyal gerçeklik olarak kadın, erkeğe göre daha fazla bedenselleşmiş bir biçimde ele alınmaktayken erkek ise bedeninden bağımsızlaştırılarak akıl ile özdeşleştirilmiştir. Kadın ve beden ilişkisine göre erkek özelindeki bedenselleşmenin, araştırmacılar tarafından daha sonraki zamanlarda incelenmesinin, söz konusu düalist ayrımın uzun süren etkisinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Beden ve erkeklik ilişkisini ele alan araştırmacılarından biri, Connell’dir. Erkeklik Çalışmaları’nın bağımsız bir alan olarak gelişmesinde rolü büyük olan Connell’e göre erkeklik, doğası gereği bedenle ilgili meselelere sıkı sıkıya bağlıdır. Bu görüşe göre normatif açıdan ‘doğru’ erkekliğin, daima erkeklerin bedenlerinden kaynaklandığı ileri sürülür.²⁸ Bu nedenle beden, kısaca kültürel olarak en değerli kılınmış erkeklik formu olarak tanımlanabilecek hegemonik erkekliğin sürekliliğinin sağlanmasında temel belirleyicilerden biri olarak ele alınmaktadır. Hegemonik erkeklik çerçevesi içinde belirlenen davranış ve görünüş kalıpları, sosyal aktörler tarafından benimsenip içselleştirilerek, habitusları aracılığıyla bedenlerin üzerine yazılmaktadır.

Benzer şekilde Colette Guillaumin’e göre “beden, cinsiyetin temel göstergesidir”²⁹ ve cinsiyet eşitsizliği, bedene ilişkin bir takım tinsel ve sembolik anlamlandırmalar yoluyla inşa edilmektedir. Burada her şeyden önce belirtilmesi

²⁵ Sarah Grogan, *Body Image: Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children*, Routledge, New York, 2008, s. 81.

²⁶ Jeff Hearn, “From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men”, *Feminist Theory*, 5(1), 2004.

²⁷ Victor J. Seidler, *Unreasonable Men: Masculinity and Social Theory*, Routledge, London, 1994.

²⁸ R. W. Connell, *Masculinities*, University of California Press, California, 2005, s. 45.

²⁹ Colette Guillaumin, “The Constructed Body”, içinde *Reading the Social Body*, der. C. B. Burroughs, J. D. Ehrenreich, University of Iowa Press, Iowa City, 1993’ten akt. Mary Kehily, “Bodies in School: Young Men, Embodiment, and Heterosexual Masculinities”, *Men and Masculinities*, 4(2), 2001, s. 176.

gereken, erkek bedeninin öncelikli olarak maddesel ve sembolik anlamlar içeren bir varlığa sahip olduğudur. Toplumsal cinsiyet düzeni içinde kadın bedeninin karşıtı olarak inşa edilen ve dolayısıyla karşıt anlamları içeren eril beden, Boni'ye göre söylemsel ve etkileşimsel bir biçimde günümüzün iktidar sistemleri içinde inşa edilmektedir.³⁰ Bedenlerin söylemsel olarak inşa edildiğini ileri süren postyapısalcı ve postmodern feminist perspektiflere göre de beden, temsil, davranış ve kullanım gibi somut yanları ön plana çıkarılarak belirli bir standart oluşturacak biçimde inşa edilmektedir. Egemen ve kültürel olarak ideal kılınmış inşa – hegemonik erkek bedeni – aracılığıyla erkek (ve kadın) bedeni, diğer bedenlerin buna uygun olup olmadıklarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.³¹

Bilindiği gibi doksanlı yılların sonundan bu yana magazin dergilerinde, reklamlarda ya da benzeri popüler kültür ve medya ürünleri içinde erkek bedeninin sunumunda önemli bir artış göze çarpmaktadır. Kaslı erkek bedenlerinin çeşitli magazin dergilerinin kapaklarını ve ekranları süslemesiyle birlikte, önceki dönemlerde kadın bedenlerinin sunumunun baskın olduğu reklamlarda erkek bedenleri de kadın bedenlerinin yanı sıra reklam panolarındaki yerini almaktadır. Söz konusu medya ya da popüler kültür figürleri, eril bedene ilişkin yeni bir temsil yaratmakla birlikte onu idealleştirmekte, cinselleştirmekte ve metalaştırmaktadır. Kadın bedeni ile ilgili incelemelerde ortaya çıkan temsil biçimleri, böylece günümüzde erkek bedenleri ile ilgili olarak da araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. Söz konusu değişimle ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli nokta, bu değişimin toplumsal cinsiyet düzenine etki eden değişimleri de beraberinde getirmesidir. Erkeklerin kadınları seyrettiği ve cinsel olarak nesneleştirilenin yalnızca kadınlar olduğu geleneksel kalıptan, erkeklerin de cinsel olarak nesneleştirildiği ve bakışlara sunulduğu bir biçimi yansıtan farklı bir kalıba geçilmiştir.³²

Doksanlı yıllarla birlikte televizyon, gazete ya da dergilerde yer alan kıyafet, traş köpüğü, otomobil, parfüm vb. ürünlerin reklamlarında kullanılarak erkek bedeni, ticarileşmeye ve metalaşmaya başlamıştır. Bu döneme kadar olan

³⁰ Federico Boni, "Framing Media Masculinities: Men's Lifestyle Magazines and the Biopolitics of the Male Body", *European Journal of Communication*, 17(4), 2002'den akt. İrfan Erdoğan, "Erkek Dergilerinde (Men's Health, FHM, Esquire Türkiye Örneğinde) Hegemonik Erkek(lik), Beden Politikaları ve Yeni Erkek İmajı", içinde *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*, der. İrfan Erdoğan, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.

³¹ bkz. Alan Petersen, *Unmasking the Masculine: 'Men' and 'Identity' in a Sceptical Age*, Sage Publications, London, 1998; Steve Robertson, *Understanding Men and Health: Masculinities, Identity and Well-being*, Open University Press, New York, 2007.

³² Rosalind Gill, Karen Henwood, Carl McLean, "Body Projects and the Regulation of Normative Masculinity", *Body & Society*, 11(1), 2005, s. 38-39.

zaman içerisinde güzellik ve estetik anlayışı oluşturulurken kadın göz önüne alındığından, Kula'ya göre "ilk kez erkek bedeni kadına göre değerlendirilmekte ve tüketim alanında eril model oluşturulurken, kadına ait güzellik ve estetik kriterlerin erkeğe uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir".³³ Nitekim eskiden yalnızca kadınların tüketimine yönelik olarak pazarlanan ürünlerin – kozmetik ürünler, kişisel bakım ürünleri, takı, vb. – bugün erkek tüketicilere de sunulduğu görülür. Ancak hegemonik erkeklik çerçevesi içinde söz konusu pratikler, erkek bedenine yönelik yeni oluşturulmaya çalışılan çerçeveyi, güzellik ya da estetik söylemlerden ziyade medikal söylemler içinde yeniden inşa etmektedir. Dolayısıyla burada erkek bedeninin kadına göre değerlendiriliyor oluşundan çok hegemonik erkeklik değerlerinin, yaşanan toplumsal değişimlerin etkisiyle hegemonik yapıyı koruyan bir biçimde yeniden üretiliyor olmasından söz etmek daha olanaklıdır. Söz konusu yeniden üretim süreci içinde erkeklerin beden güzelliklerinden ziyade sağlıklı olmaları ve bedensel performansları ön plana çıkarılmakta ve söylemsel düzeyde çoğunlukla 'profesyonellik' ile ilişkilendirilmektedir.³⁴

Bilindiği gibi endüstri ilişkileri, 1970'li yıllarla birlikte yeni bir eğilim içine girmiş ve yeniden yapılandırılmaya başlamıştır. Söz konusu dönüşümle birlikte sanayileşmiş ülkelerde istihdam, sanayiden hizmetler kesimine kaymış ve beyaz yakalıların sayısında artış meydana gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte artan rekabetin endüstri yaşamına olan etkisi olarak gösterilen söz konusu dönüşüm, erkekliğin toplumsal olarak kabul gören performans biçimlerine de yansımaktadır. Önceki dönemde işçi sınıfı içinde 'bilek gücü'nün genel olarak onaylandığı erkeklik performansı, orta sınıf erkekliğinin hizmet sektörüne geçmesiyle yerini nitelikli işgücüne bırakmış ve erkeklerin beklenen performanslarında da değişime neden olmuştur. Erkeklerin işçi tulumlarını bırakıp takım elbise giymeleriyle bedensel görünümleri değişmiş, işveren ve alıcılar ile bulunulan etkileşimler arttıkça kişiler arası uyum becerileri ve dış görünüşleri önemli olmaya başlamıştır.³⁵

Luciano, orta sınıf erkeğin dış görünüşünün, 'profesyonel sınıf'a ait başarılı erkeğe ilişkin kapitalist anlayıştan kaynaklandığını ileri sürer. Söz konusu anlayış ekseninde firmalar, başarıya ulaşabilmeleri için erkekleri, bedenlerini ve kişiliklerini ambalajlamaları yönünde cesaretlendirmektedir.

³³ Nesrin Kula, "Erkek Dergilerindeki Reklam Fotoğraflarında (Yeniden) Üretilen Metroseksüel Kimlik", içinde *Erkek Kimliğinin Değişme(meye)n Halleri*, der. Huriye Kuruoğlu, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 85.

³⁴ bkz. Kristen Barber, "The Well-Coiffed Man: Class, Race, and Heterosexual Masculinity in the Hair Salon", *Gender & Society*, 22(4), 2008.

³⁵ Lynne Luciano, *Looking Good: Male Body Image in Modern America*, Hill and Wang, New York, 2001'den akt. Barber, a.g.m., s. 459.

Bunun üzerine pazarlama alanında geçmişte kadınlığın sembolleri olan, fakat günümüzde erkeklerin profesyonel kimliklerine uygun bir biçimde pazarlanan ürünlerin artışı göze çarpmaktadır.³⁶ Dolayısıyla günümüzde erkek bedenine ilişkin olarak değişen ‘algının sosyal programlanması’ nı, tüketim kültüründen ve ilk bölümde açıklanan ‘geç modernlik’ aşamasından bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır. Nitekim söz konusu dönem içerisinde medyatik söylemlere dahil olan ‘metroseksüel erkek’ tipini de erkeklerin, çeşitlilik anlamında daha fazla ürün tüketerek, tüketim kültürü içine daha yoğun bir biçimde katılmalarını sağlamaya yönelik bir kimlik yaratma süreci olarak okumak mümkündür. Aynı zamanda Kula’nın aktarımıyla metroseksüel erkek tipinin, “erkeğin homoseksüel etiketine maruz kalmadan tüketebilmesi için oluşturulmuş bir tanımlama örneği olduğu düşünülmektedir”.³⁷

Metroseksüel erkek olarak tanımlanan erkeklerin pratikleri arasında düzenli cilt, saç ve tırnak bakımı yaptırma, kilolarına ve sağlıklı beslenmeye özen gösterme, düzenli spor yapma, ruh ve beden sağlığının gelişimi için özen gösterme, koleksiyon yapma, dekorasyonla ilgilenme, alışverişten hoşlanma ve alışveriş kültürünün simgesi haline gelen büyük metropollerini tercih etme gibi pratikler bulunmaktadır.³⁸ Burada da görüldüğü gibi metroseksüel erkek pratikleri, çoğunlukla tüketim pratikleri ile ilişkilendirilmektedir. Akademya³⁹’nın İstanbul’da yaşayan erkeklere yönelik olarak gerçekleştirdiği *Erkeklerde Kişisel Bakım Araştırması*’nın bulgularına göre erkeklerin yüzde 14,6’sı cilt bakımı yaptırdığını, yüzde 4,8’i solaryuma girdiğini, yüzde 2,4’ü kaş aldırdığını, yüzde 3’ü saç boyası, yüzde 1,7’si manikür, binde 9’u da epilasyon yaptırdığını belirtmektedir. Araştırma sonuçlarına göre erkeklerin yüzde 10-15, bazı durumlarda da yüzde 20’lik dilimi, metroseksüel erkek tipine uyum göstermektedir.⁴⁰

Benzer şekilde 2003 yılında Amerika’da düzenlenen bir kamuoyu araştırmasında erkeklerin yüzde 89’u, bir erkeğin kişisel bakımına özen göstermesinin iş dünyası için önemli olduğunu ileri sürmektedir.⁴¹ Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da hegemonik erkeklik çerçevesine dayalı bir biçimde inşa edilen erkek bedeninin, sınıfsal değişkenleri dikkate alan bir biçimde farklılaşmasıdır. Barber’ın, Kuzey California’da kadın kuaförlerine gitmeyi tercih eden 15 erkekle yaptığı araştırmanın sonuçlarının vurguladığı gibi

³⁶ Kristen Barber, a.g.m., s. 459.

³⁷ Nesrin Kula, a.g.m., s. 87.

³⁸ a.g.m., s. 88-89.

³⁹ İstanbul Üniversitesi (İÜ) İletişim Fakültesi Akademik Medya ve Kamuoyu Araştırmaları Grubu.

⁴⁰ Nesrin Kula, a.g.m., s. 89.

⁴¹ Kristen Barber, a.g.m., s. 459.

kişisel bakımına özen gösteren erkekler, söz konusu pratiklerini öncelikli olarak ‘profesyonel’ kimliklerine uygun bir biçimde deneyimlemektedir. Bu pratikler, sınıf tabanlı bir erkeklik anlayışı üreterek, profesyonel sınıfa ait olan sınıfın kendi erkekliğini işçi sınıfı erkekliğinden ayırt ettiği bir zemin üzerinde yükselmektedir.⁴²

Erkeklik ve beden ilişkisini açıklamada Gill, Henwood ve McLean’in, 2005 yılında İngiltere’de 140 erkek ile yaptıkları araştırmalarının bulgularından da yararlanmak faydalı olacaktır. Söylem analizi tekniği kullanılarak çözümlenen araştırma, erkeklerin bedenleri ve bedensel pratikleri ile ilgili söylemlerini ve bu doğrultuda inşa edilen normatif erkekliği incelemeye odaklanmaktadır. Vücut geliştirme, piercing, dövme ve kozmetik gibi bedensel pratikleri inceleyen araştırma, farklı sosyo-ekonomik tabanlardan, farklı ırksal ve etnik kökenlerden, farklı cinsel yönelimlere sahip ve farklı coğrafi bölgelerden 15-35 yaş arasındaki erkeklerle yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Söz konusu araştırmada erkeklerin bedensel pratiklerine ilişkin olarak söyledikleri, farklı sosyal değişkenlere sahip olsalar da bazı ortak noktalar içermektedir. Bedensel pratiklerinde bireysellik vurgusu yoğun olmakla birlikte beden, bu erkekler tarafından toplumsal dünya içinde benlik duygusu oluşturmalarında bir araç olarak görülmekte ve bir ‘sermaye’ türü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu erkeklerin bedenlerine ilişkin söylemleri, bireysellik vurgusu, farklılık yaratma, diğer erkeklerden farklı olma ya da bedensel pratiklerinde özgür olma gibi niteliklerle desteklenerek, yalnızca kendi erkeklik inşalarını değil, aynı zamanda hegemonik erkeklik kalıplarını da yansıtmaktadır.⁴³

Bireysellik ve bedensel özerklik düşüncesinin araştırmaya katılan öznelere tarafından yoğun bir biçimde vurgulanmasına karşın, yine aynı erkeklerin bedensel pratiklere ilişkin belirli normatif sınırlar tanımlaması dikkat çekicidir. Buna göre gösteriştan uzak durma, takıntılı olmama ve kendini bırakmama, araştırmacılar tarafından normatif ve ‘doğru’ erkekliğin bedensel inşasında öne çıkan söylemler olarak bulgulanmıştır. Buna göre söz konusu araştırma, “bedenle alakalı uygun erkeksi davranışların, nasıl ısrarlı bir biçimde düzenlendiğini ve kontrol edildiğini” göstermektedir.⁴⁴ Bu çalışma kapsamında burada önemli olan nokta, normatif erkekliğin ve hegemonik idealin oluşturulmasında bedenin nasıl temel bir öneme sahip olduğunu göstermesidir. Erkekliğin inşa süreci içinde beden, erkeklik performansının üzerine yazıldığı ve hegemonik erkeklik mizanseninin inşa edilerek, bu kalıba uymayan diğer erkekliklerin alt alanlara yerleştirildiği bir proje alanı haline gelmektedir.

⁴² a.g.m., s. 460.

⁴³ Rosalind Gill, Karen Henwood, Carl McLean, a.g.m., s. 57.

⁴⁴ a.g.m., s. 58

Sonuç

Giddens, modernleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal dönüşümlerin etkilerinin daha yoğun hissedildiği aşamayı ‘geç modernlik’ olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde sosyal etkileşim süreçleri içinde bedenlere yüklenen anlamlar da farklılaşmış ve beden, bireye ilişkin fikirleri yansıtan bir kaynak olarak sembolleştirilmiştir. Bedenin söz konusu durumu, iktidar odaklarının bedeni bir nesne olarak söylemler aracılığıyla inşa edilen ve biçimlendirilen bir fenomen olarak dikkate almasına yol açmıştır. Beden, bilhassa medikal söylem olmak üzere farklı söylemler aracılığıyla inşa edilmekte, anlamlandırılmakta, biçimlendirmekte ve bu doğrultuda oluşturulan normatif inşa, bireysel bedenlere empoze edilmektedir. Klasik dönem sosyolojide ihmal edilen bir olgu olarak beden, günümüzde sosyoloji tarafından böylesi post-yapısalcı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Söz konusu anlayış ekseninde, çeşitli sosyal değişkenlerle birleştirilerek ele alınan bedenin dahil edildiği ve bedensel görünümünün, davranışların ve pratiklerin farklılaştırılmış yönlerinin ön plana çıkarıldığı en önemli toplumsal sınıflandırma sistemi, toplumsal cinsiyet düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bedenler, bireylerin doğuştan itibaren sahip oldukları farklı biyolojik cinslerine bağlı bir şekilde eril ve dişil bedenler olarak, farklılaştırılmış bedensel pratikler, davranışlar ve bedenin görünüşü ekseninde, sosyal olarak inşa edilmektedir. Erkek ve kadınların konuşma, yürüme, yeme, jest ve mimik kullanma vb. bedensel pratiklerinde somutlaştırılan farklı bedensel kurgular, bireylerin bedenlerini biçimlendirme pratiklerinde de kendini açığa çıkarır. Böylesi bir sistem içinde ‘erkeksi’ ya da ‘kadınsı’ şeklinde normatif bir ayrıma tabi tutularak oluşturulan bedenler, söz konusu hegemonik ideale göre bireyler tarafından benimsenmekte ve cinsiyet performanslarına dahil edilmektedir.

1990’ların sonuna kadar kadın bedenini dikkate alan araştırmalar, erkek bedeninin de popüler kültür içinde yoğun bir biçimde temsil edilmeye başlamasıyla, bu yıllardan sonra araştırma alanlarına erkek bedenini de dahil etmeye başlamışlardır. Buna göre erkek bedeni, daha önceki dönemlerde kadın bedenine etki edildiği gibi, belirli bir temsil oluşturma yönünde biçimlendirilmekte, ticarileştirilmekte ve metalaştırılmaktadır. Söz konusu hegemonik beden temsili, eskiden estetik söylemler aracılığıyla inşa edilen kadın bedenini oluşturmada kullanılan ürünlerin ya da yerine getirilen pratiklerin, erkek bedenleri tarafından da sahiplenilmesini ve erkeklerin de artan bir biçimde tüketim kültürüne dahil olmalarını amaçlamaktadır. Bazı yazarlara göre söz konusu durum, toplumsal cinsiyet düzeni içindeki hiyerarşik yapılanmaların

bulanıklaşmasını sağlasa da durum, böylesi bir anlayışın uzağında görünmektedir.

Erkek bedenlerinin temsilleri, medya organlarında ya da çeşitli popüler kültür temsillerinde hegemonik erkeklik çerçevesinin belirlediği erkeklik nosyonuna uygun bir biçimde belirlenmekte ve bu doğrultuda, erkek bedeninin güç, dayanıklılık gibi özellikleri ön plana çıkarılmaktadır. Söz konusu temsillerde yer alan kaslı bedenler, erkek bedeniyle ilgili yapılmış çalışmalar dikkate alındığında, estetikten ziyade erkek bedeninin gücünü ve dayanıklılığını ön plana çıkarmakta ve medikal söylemler içinde inşa edilmektedir. Erkek bedeninin söz konusu yeniden inşasında öne çıkan söylemler, bedensel güzellikten ziyade sağlık ve bakım ile ilişkilendirilmekte ve erkeklerin post-endüstriyel çağda ortaya çıkan ‘profesyonel’ kimliklerine bağlanmaktadır. Görüldüğü gibi erkek bedeninin güç ve dayanıklılık gibi özelliklerini ön plana çıkaran bedensel temsil, erkek ve kadın arasındaki hiyerarşik bölünmeye göndermede bulunan dışsal hegemonyanın sürekliliğini sağlamaya yöneldiği gibi, aynı zamanda normatif bir erkek bedeni üretme yoluyla, erkeklerin birbirleri arasındaki hiyerarşik bölünmeye vurgu yapan içsel hegemonyayı da sağlama almakta ve sürekliliğini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- BARBER, Kristen, "The Well-Coiffed Man: Class, Race, and Heterosexual Masculinity in the Hair Salon", *Gender & Society*, 22(4), 2008, 455-476.
- BOURDIEU, Pierre, *Masculine Domination*, (çev. Richard Nice), Stanford University Press, California, 2001.
- BUTLER, Judith, "Sexual Inversion", içinde *Feminist Interpretations of Michel Foucault*, der. Susan J. Hekman, University Park Press, Pennsylvania, 1996.
- CONNELL, R. W., *Masculinities*, University of California Press, California, 2005.
- ERDOĞAN, İrfan, "Erkek Dergilerinde (Men's Health, FHM, Esquire Türkiye Örneğinde) Hegemonik Erkek(lik), Beden Politikaları ve Yeni Erkek İmajı", içinde *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*, der. İrfan Erdoğan, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.
- FOUCAULT, Michel, *Cinselliğin Tarihi*, (çev. Hülya Uğur Tanrıöver), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010
- FOUCAULT, Michel, *Özne ve İktidar*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- GIDDENS, Anthony, *Modernity and Self-Identity*, Stanford University Press, California, 1991.
- GILL, Rosalind, HENWOOD, Karen, MCLEAN, Carl, "Body Projects and the Regulation of Normative Masculinity", *Body & Society*, 11(1), 2005, 37-62.
- GOLDENBERG, Mirian, "The Body as Capital: Understanding Brazilian Culture", *Vibrant*, 7(1), 2010, 220-238.
- GROGAN, Sarah, *Body Image: Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children*, Routledge, New York, 2008.
- HEARN, Jeff, "From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men", *Feminist Theory*, 5(1), 2004, 49-72.
- IŞIK, Emre, *Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.
- KEHILY, Mary, "Bodies in School: Young Men, Embodiment, and Heterosexual Masculinities", *Men and Masculinities*, 4(2), 2001, 173-185.
- KRAIS, Beate, "Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice", *Theory, Culture & Society*, 23(6), 2006, 119-134.
- KULA, Nesrin, "Erkek Dergilerindeki Reklam Fotoğraflarında (Yeniden) Üretilen Metroseksüel Kimlik", içinde *Erkek Kimliğinin Değişme(meye)n Halleri*, der. Huriye Kuruoğlu, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.

- MCCALLUM, E. L., “Technologies of Truth and The Function of Gender in Foucault”, içinde *Feminist Interpretations of Michel Foucault*, der. Susan J. Hekman, University Park Press, Pennsylvania, 1996.
- MONAGHAN, Lee F., “Big Handsome Men, Bears and Others: Virtual Constructions of ‘Fat Male Embodiment’”, *Body & Society*, 11(2), 2005, 81-111.
- MONAGHAN, Lee F., *Bodybuilding, Drugs and Risk*, London: Routledge, London, 2001.
- PETERSEN, Alan, *Unmasking the Masculine: ‘Men’ and ‘Identity’ in a Sceptical Age*, Sage Publications, London, 1998.
- ROBERTSON, Steve, *Understanding Men and Health: Masculinities, Identity and Well-being*, Open University Press, New York, 2007.
- ROBINSON, Victoria, HOCKEY, Jenny, *Masculinities in Transition*, Palgrave Macmillan, London, 2011.
- SEIDLER, Victor, *Unreasonable Men: Masculinity and Social Theory*, Routledge, London, 1994.
- SHILLING, Chris, *The Body and Social Theory*, Sage Publications, London, 1993.
- TURNER, Bryan S., *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*, Routledge, London, 1992.
- WEARING, Betsy, *Gender: The Pain and Pleasures of Difference*, Longman, Melbourne, 1996.
- WELLARD, Ian, *Sport, Masculinities and the Body*, Routledge, New York, 2009.

54 *Eril Bedenselleşme: Hegemonik Erkek Bedeninin İnşası*